

Freud, Ferenczi és a nyugat

Az idősebb Ignótus írta, életében két olyan emberrel találkozott személyesen, akiken a zseni stigmáját azonnal felismerte, Ady Endrével és Siegmund Freud professzorral. Pont ezért nem véletlen, hogy mint főszerkesztő, a Nyugat 1917-es évfolyamának első számában együtt szerepeltette a düledező monarchia két különös, sokat támadott lángelméjét. Igaz, Ferenczi Sándor jóvoltából már öt évvel korábban kaptak a freudi pszichoanalízisről szakyszerű ismertetést e rangos folyóirat olvasói, a libidóelmélet a laikusok között szalontéma kezdett lenni, Ignótus érdeme, hogy magát a mestert is megszólaltatta. Egyúttal egymás igazolására együtt akarta látni két csodált csillagát. Adynak a *Régi tavaszi háború* c. életrajzi ihletésű írása a pubertás pánsexuális érdeklődéséről szól, a gyökeres problémáról, amelyről a piarista páterek csak bünbélyegzéssel akartak beszélni. Álszemérem, álszentelkedés, tudták a fojtott indulatú diákemberek. Nyilván erőltetett állítás lenne Ady írását „freudista” illusztrációnak tartanunk (Ignótus sem utal efféle szándékra), de kategorikusan az ellenkezője sem tagadható. Távolról sem vulgáris értelmezésben. Visszatérve a novellához, történetének színhelye egy papi kisváros, a párciumi Nagykároly, ahol Ady az alsó négy gimnáziumot végezte. A nagy világégés közepette is megvalósulatlan álmokként tér vissza a „libidós” emlék, amely egykor egymás ellen üzte harcba a diák-civil legényeket, a mostani „nótázó vén bakák” sajnós valódi háborús csapatait. A nagy költő írása után következik Freud professzornak *A pszichoanalízis egy nehézségről* c. cikke, a Nyugat olvasóinak (nyilván Ignótus intenciója alapján) ajánlva. A nemi működés zavarait követő neurózisokról szól, amelyeket immár az ő nevével szokás társítani. Nem vitatja egyoldalúságát, amely „olyan mint a vegyészé, ki minden szervezetet a vegyi vonzás erejére vezet vissza. Ezzel még nem tagadja, hogy van nehézkedési erő is. Csak éppen értékelését a fizikusra hagyja”. A sui generis libidót, amely narcisszizmusban kumulálódik, nemcsak az egyénre, hanem az emberiségre is érvényesnek tartja. Ezt a történelmi tükröképes önszeretetet eddig két nagy felfedezés zavarta meg, a kopernikuszi heliocentrikus világkép és a darwini evolúció. Az ösztönélet rétegeztségének felismerését jelentőségében csak követői hasonlították az előzőekhez (Freud annál szerényebb volt) ám sokkoló hatásában azokra emlékeztető. A pszichoanalízis „előfutárának” Schopenhauer öntudatlan akarát-elméletét tartja. A bécsi mester, akit legalább annyira destruktívnak bélyegeztek mint *A Szerelmem eposzából* költőjét. Direkt hatásról nincs tudomásunk, de akik azonos tabu-témához szokatlan merészséggel nyúlnak, legyen az költő vagy tudós, a felhorkanó fogadtatás azonos. Jól tudta ezt az jó öreg Ignótus, a vérbeli szerkesztő. Freud fordítója nincs feltüntetve, későbbi írását azonban Ignótus ültette át magyarra, így feltételezésünk nem alaptalan. Ferenczi inkább tolmácsoló mint fordító. *Schopenhauernek Goethehez írt levele pszichoanalitice nézve az első „freudista”* írás a Nyugatban (1912) Ferenczi Sándor tollából.

Németül is megjelent a bécsi *Imago* nevű pszichoanalitikus szemlében. Amint megtudhatjuk, 1815-ben a nagy pesszimista filozófus levelet írt a német költőkirálynak, az *Über das Sehen und die Farben* kéziratának megkapására válaszolva. Ebben Schopenhauer Ödipusz végzetére utal, „aki rettenetes sorsa felől világosságot keresve, nyugság nélkül kutat tovább, már mikor sejti is, hogy a feleletből számára a legszörnyűbb derül majd ki”. Ferenczi szerint az Ödipusz-mítosz minden lelki történesz szoros determináltságának örök jelképe, így Schopenhauer megfogalmazta a legfontosabb principiumot, amelyhez Freud később szinte szótárt szerkesztett. Az Ödipusz-komplexum azonban „nemcsak a neurózis tengelykomplexuma”, hanem a lelki működés szimbolikája, amelyet Ferenczi szavaival a görög Sophokleszben a germán Schopenhauer megsejtett, azaz „a tudatlan tudást minden ember kétneműségéről”, mert önmagában hordja Ödipuszt és Jokasztét egyszerre. Természetesen „az embernek nemcsak legmélyebbre fojtott érzési és gondolati komplexumai jelennek meg képben, de a lelki erőknél az a játéka is, mely ilyen tartalmaknak belső elintézésénél, nemek és egyéniségek szerint különbözőképpen érvényesül”. Ferenczi értelmezése imponálóan árnyalt magyarázat egy csodálatos rejtélyre, amely a világirodalomban a Hamletéhez hasonlítható. A Nyugat rajongói meggyőződhetnek róla, hogy itt nem afféle monomániás altesti kultuszról van szó, hanem az eddig hittnél bonyolultabb ösztönélet szokatlan megközelítéséről. Mint ismeretes, nem kis szerepe volt Ferenczi Sándor személyének abban, hogy Budapest volt az 1918. évi pszichoanalitikus kongresszus színhelye, főképp a háborús neurózisokkal foglalkoztak, majd a Tanácsköztársaság évében május 12-i kari ülésen tanszéket kapott, de a bukás után kinevezését hatálytalanították, Ferenczi a Nyugat 1922-es évfolyamában jelentkezett ismét a *Pszichoanalízis és társadalompolitika* c. cikkével. Igyekezett apolitikus lenni, a freudi tan pártállástól független, mint ahogy a betegségek sem respektálják a világnézetet. „A történelmi materializmusra támaszkodó politikai irányok sok kiváló vezér-gondolkodója kezd belátni, hogy talán nem egy balsikernek életét vette volna, ha az elméleti alap, melyre e szociális törekvések épültek, nem lett volna olyan egyoldalúan anyagelvű, hanem számításaiban tényezőként szerepeltette volna az embereknek, kiknek sorsán lendíteni akart: a lelki világát is. Szóval rájöttek, hogy hiba volt a lélektani szempontok mellőzése, a gazdaságiak túlbecsülése”. Elgondolkozhattak rajta a Bécsbe került emigráns vezetők. Végül az Adler-féle individual-pszichológia ellenében Freud mellett teszi le tudományos voksát. Később szenvedélyesen is. Ti. Karinthy Frigyes a *Macbeth jóslás lélektana* címmel szatírárt írt az epigon lélek-búvárokról, amit Ferenczi (mint kiderült, feleslegesen) magára vett. A nagy humorista nyílt levélben (Nyugat, 1924. 155. old.) tisztázza tiszteletét Freud és Ferenczi iránt, mindazonáltal saját műfaját a mindig magas színvonalon joga van gyakorolni. Karinthynek főleg a hipnózis a célpontja, főleg a felelőtlen és tudománytalan szuggesztiók gúnyolása. A korrekt levélváltás bizonyára ki-

elégítette a pszichoanalitikust és eloszlatta a félreértést, mert folytatása nem következett. Freud személyét a Nyugat 1925-ös évfolyama mutatta be, önéletrajza alapján, közel negyven oldalon. Ekkor már Ignotus nincs a szerkesztőségben, irányítója a Babits—Gellért—Osvát triász. Az autobiográfiát viszont a hajdani főszerkesztő fordította, értő utószóval kiegészítve. Freud két nagy ihletője Darwin és Goethe, mesterei: Meynert, Brücke és Charcot voltak. Negyvenoldalas életrajza olyan koncentrált, hogy kivonatolni képtelenség. Megdöbbentő utólag olvasni, hogy a hazájából rövidesen kitagadott Freud milyen büszkén írja, 1920-ban a hágai pszichoanalitikus kongresszuson neki sikerült először egy asztalhoz ültetni az angol és német tudósokat. Annál meglepőbb a franciák értetlensége. Charcot utóda szerint a „génie latin egyáltalán nem tudja bevenni a psychoanalisis gondolkodó módját” és azt speciális teuton képződménynek tartja. A gall pszichiáterek elutasító magatartásáért bőven kárpótolta a francia szépirodalom, de szinte valamennyi művészetre felszabadítólag hatott. Amerikában viszont a sekélyes és üzleties veszélytől féltette tanát, noha Stanley Hall és James Putnam személyében máris értő interpretátorai voltak a Clark, illetve a Harvard egyetemen. 1909-ben a zürichi Bleuler-tanítvány Jung kíséretében előadói körúton vett részt a tengerentúlon, akkor még nem sejtette, hogy az ifjú psi-

chiáter titán a saját útját fogja járni. Ugyanakkor a (szintén zürichi) lelkész O. Pfister a freudi pszichoanalízist összeegyeztethetőnek tartotta a szublimált vallásossággal, az amerikai William James pedig filozófiájával, felismerve konstruktív etikai jelentőségét. Nem így a Debreceni Szemle, amely nemzeti karakterünktől tartotta idegennek. A Nyugat 1929-es évfolyamában (195—200. old.) Hollós István írt a *Nemzeti génusz és pszichoanalízis* kapcsolatáról, utoljára szólva a freudizmusról. Példákkal bizonyítva, hogy független minden nemzeti sajátosságoktól. Freud és Ferenczi ezzel „elhagyták” a Nyugatot. Arról azonban, hogy a freudizmus milyen mély nyomokat hagyott a magyar szellemben, az 1934-ben induló *Emberismeret* c. folyóirat tanúskodik. Második évfolyamának különszáma *A pszichoanalízis mellett és ellen* címmel jelent meg, Székely Béla és Kulcsár István szerkesztésében. Nem lehet itt említetlenül hagyni Thomas Mann cikkét (Freud helye a modern szellemtörténetben) a mélylélektan megteremtőjének talán legnagyobb értője *A varázshegy* írója volt. Az említett szeparátumban Kosztolányitól Kodolányiig, Füst Milántól Kassák Lajosig valamennyien hitet tettek a freudizmus mellett.

Abban az időben Freud és Ferenczi korábbi állítása ellenére a pszichoanalízis már nem volt apolitikus tudomány.

Szállási Árpád dr.